

О.М. Варипасв, канд. філос. наук, доц. (ХДУХТ, Харків)
Л.В. Хист, студ. (ХДУХТ, Харків)

КОЗАЦТВО – НЕЗЛАМНИЙ ДУХ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

У багатомілітарній історії України важливе місце належить козацтву. Освоюючи степові простори, козаки, всупереч панівному феодальному способу виробництва, розвивали власне господарство, що базувалося на вільнонайманій праці. Грунтуючись на глибоких історичних традиціях, козацтво відродило перерваній іноземними загарбниками державотворчий процес в Україні. Вагомий його внесок у розвиток матеріальної культури та духовного життя народу. Зрештою, з середини XVII ст. козацтво почало репрезентувати перед світом український етнос, а українці дістали назву «козацького народу».

Козацтво на Україні – явище самотутнє, національне, суто народне. Саме Козаччина заявила світу про існування не лише другорядної країни в Європі, а й загальновизнаної політичної та військової сили, що надала значний поштовх визнанню України та розвитку її внутрішніх політичних та ідеологічних особливостей.

Козацтво виникло і сформувалося в другій половині XV–XVI ст. як форма протесту українського народу проти зростаючого соціального та національно-релігійного гноблення, посилення кріпацтва і розвитку кріпосного права. Соціальний склад козацтва був неоднорідний. Переважну його масу становили збігли селяни, представники міських низів, а також декласовані елементи земель і шляхти.

Джерелом утворення козацтва в другій половині XV–XVI ст. були втечі, масові переселення селян і міщан. Найвидатнішим явищем в історії козацтва було утворення в середині XVI ст. Запорозької Січі. Згуртовуючи в собі найволелюбніші елементи козацтва, вона стала осередком боротьби не лише проти зовнішніх ворогів України – Турецької (Османської) держави і Кримського ханства, а й проти зазіхань правлячих кіл Речі Посполитої щодо України. Запорозжці очолили рух свого народу за соціальне й національне визволення. Січ стала зародком нової української козацько-старшинської державності, утворивши органи влади («Кіш»), військо та морський флот. К. Марк назвав Запорозжя «християнською козацькою республікою».

У великій шані в козаків перебувало побратимство. Кожен козак віддавав своє життя за волю родичів і побратимів. На знак побратимства вони мінялися хрестами з тіла, а все інше було спільне. Вони дарували один одному коней, зброю. В боях билися поруч й рятували один одного або захищали своїм тілом. Побратимство

надавало великої сили. Воно було однією з таємних причин їх непереможності.

Повернувшись з походу, козаки ділили здобич. Потім починали гуляти. У пияцтві та гулянні вони старалися перевершити один одного. Але вживати спиртне під час військових походів було заборонено. За пияцтво, як і за зраду, передбачалася смертна кара. У жодній армії світу не було таких вимог.

Як за зовнішнім виглядом і за внутрішніми якостями козаки були характерними типами свого народу й свого часу. З довгими вусами і розкішним «оселедцем», вічно з люлькою в зубах. Світлий бік характеру становили їх добродушність, щедрість, схильність до широкій дружби. Щодо сторонніх людей, козаки були гостинними і привітними. Вони вміли майстерно розповідати та жартувати. Але любили похвалитися своїми військовими подвигами, похизуватися своїм одягом та зброєю. Проявлялась також легковажність та непостійність.

Козаки поділялися на три роди військ: піхоту, кінноту і артилерію. Отже, можна сказати, що більшість козаків була озброєна добре як і вогнестрільною, так і холодною зброєю. В цьому козаки не поступалися жодній армії світу.

Кожен християнин чоловічої статі, незалежно від свого соціального стану, міг приєднатися до козацького братства. Міг він і при бажанні покинути його. Але щоб козака прийняли на Січ, він повинен був: знати українську мову, мати православну віру, вміти володіти зброєю, бути неодруженим, дотримуватись традицій товариства та клятви вірності йому. Сімейні козаки могли мати своє господарство та сім'ю і проживати за межами Січі. Запорізька Січ відіграла таку велику роль у формуванні політично-державницької свідомості українців.

Народ виробляв світоглядне переконання, за яким українська держава мусила мати демократичну владу, що повинна обиратись самим народом. У цьому полягає ще одна історична місія Запорізької Січі. Від неї залежала вся подальша ідейна державотворча діяльність українського народу, створення ним політично-державницьких прагнень і готовність до їхнього втілення в життя.

Таким чином, в організації козацького самоврядування, яке сформувалося в Запорізькій Січі, ми знаходимо зародок майбутньої української державності, яка заявить про себе в повний голос в роки Визвольної війни українського народу 1648–1654 років, а згодом відгукнеться і у XX столітті.